

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НАУК

Коваленко В.В.,

ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Голова Київської міської організації Союзу юристів України

Кримінально-правові науки, до яких слід відносити кримінальне право, кримінально-процесуальне право, кримінальне виконавче право, кримінологію, криміналістику та деякі навчальні дисципліни, як віктимологію, теорію профілактики правопорушень, експертологія, криміналістична діяльність, судові пізнання в сучасний період переживають певну методологічну і теоретичну кризу. Правда в науках матеріального і процесуального права спостерігаються певні спадахи наукового інтересу зумовлені потребами практики застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства. В першу чергу мова йде про наукові прикладні дослідження коментаторського характеру після прийняття в 2001 р. Кримінального, а в 2012 р. Кримінального процесуального кодексів. Опублікування десятка різних практичних, теоретичних, науково-практичних коментарів до КК не зупинило процес коментаторських досліджень. Коментування ж нового КПК лише починається. Видасться, що на це теж піде не менше десятиліття. Але де ж прогностична кримінально-правова наука? Та наука, яка має йти попереду практики законотворення та правозастосування. На жаль, за невеликим винятком її майже не видно.

Не набатато краща картина з дослідженнями в галузі кримінально-виконавчого права. Після прийняття в 2003 р. Кримінально-виконавчого кодексу ми маємо зазедве пару науково-практичних коментарів та всього кілька навчальних посібників і підручників (останній підготовлений вченими НАВС) та дуже скромне число наукових статей і кілька монографій. І це за майже десять років!

Кримінологія переживає тривалу методологічну кризу, пов'язану із світоглядною, політичною і законодавчою зміною відношення до попередження правопорушень та обов'язку органів дізнання, слідства, прокуратури, суду встановлювати причини і умови скоєння злочинів та реагувати на них.

Показовим є те, що в новому КПК відсутнє законодавче закріплення такого обов'язку для органів держави. А не маючи масштабного соціального і державного замовлення кримінологія ще розвивається по інерції. Для неї є небезпека перетворитися в чисто світоглядальну науку для кабінетних вчених.

При такій дещо песимістичній картині розвитку вказаних наук кримінального блоку, можливо в дещо кращому стані криміналістика. Як на науку прикладного типу на неї завжди буде соціальне і державне замовлення в першу чергу від органів, які розслідують факти злочинів, прокуратури і адвокатів. Крім того, дослідковується тенденція розширення предмету криміналістики через потребу використання її здобутків в інших, крім кримінального, випадках юрисдикційного процесів: цивільному, адміністративному, господарському, нотаріальному. В той же час попри зростання кількості криміналістичних прикладних досліджень у нас дуже мало наукових праць присвячених теорії і методології криміналістики. Крім праць академіків М.Я.Сегая, В.Г.Гончаренка, В.Ю.Шепітька, В.О.Коновалової, професорів І.І.Котюка, А.С.Карпова та ще кількох вчених і назвати нічого.

Вказані на початку навчальні дисципліни є продовженням і конкретизацією згадуваних кримінально-правових наук і самостійно поза межами цих наук навряд чи розвиваються.

Вище вже говорилося про спад чи відсутність соціального і державного замовлення на розвиток кримінально-правових наук. Але це лише одна сторона проблеми. Інша полягає в загальній теоретичній і методологічній кризі соціальних, в т. ч. юриспруденції, наук в Україні, пов'язаної із різкою, майже революційною зміною, суспільних формацій, з крахом попередньої економічної, політичної, культурологічної і правової систем. Замість комуністичної ідеології прийшла ліберальна, пов'язана із потребою забезпечення свободи ринку (в т. ч. і від держави). Людина позбулася патерналізму держави, але з другого боку вона залишила сам на сам з непростими життєвими обставинами.

Замість можливості поскаржитися в партійні органи, прокуратуру, народний контроль, профспілки людина отримала конституційне право на захист своїх інтересів в суді. Але такий захист в багатьох випадках є неефективним через надзвичайно складну і тривалу процедуру судового розгляду. Не завжди реалізують це своє право і люди не бідні (не „пересічні українці“) через наявність висококваліфікованих „рейдерських адвокатів“, корупцію у судах та виконавчих підрозділах МЮ.

Так, фірми, корпорації, компанії виступають замовниками на розвиток юридичної науки, але лише тих її галузей і напрямків, які забезпечують утилітарне, прагматичне, конкретне вирішення проблем чи колізій. В переважній більшості випадків такі „замовлення“ не стосуються сфери кримінальних наук. Держава, при обмеженості її фінансових можливостей тратиться на розвиток кримінально-правових наук теж не може. А без фінансування засобів і кадрів ніяка наука розвиватися не може (добре, що хоча поки що функціонують науково-дослідні інститути в НАПрН України, системі МВС, СБУ, міністерстві фінансів, ДПА. Але при скороченні асигнувань на науку невідомо яка їх дальша перспектива).

На щастя, ще залишаються ентузіасти і фанатики наукових досліджень в сфері кримінально-правових наук та вчені-педагоги, викладачі і професори ВНЗ, які працюють в науці майже на громадських засадах.

Думаю, що на майбутнє розвитку кримінально-правових наук слід дивитись оптимістично. Фінансові негаразди минуть як минає і криза „розлому“ (світоглядна криза) а без кримінально-правових наук жодне суспільство, жодна держава не обходились. Так, що є „світло в кінці тунелю“.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 22 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Головін А.С.,
Голова Конституційного Суду України

Практика застосування положень статті 22 Конституції України у конституційному судочинстві диктує, на наш погляд, необхідність здійснення їх детального аналізу.

Ця стаття Основного Закону України встановлює, що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними (частина перша); конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга); при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (частина третя) [1].

Як бачимо, у першій її частині йдеться про права, „закріплені цією Конституцією“, у другій – про „конституційні права“, а у третій – „про існуючі